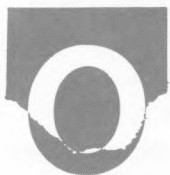

NAKON OBNOVE VARAŽDINSKE STAROGRADSKE TVRĐAVE

Miroslav Klemm
Gradski muzej Varaždin

obnovi varaždinske starogradske tvrđave napisano je nekoliko članaka koji govore o tijeku građevinskih radova¹ i o nekim konzervatorsko-restauratorskim zahvatima na pročeljima i u unutrašnjosti². U očekivanju stručnog elaborata koji će pobliže objasniti osnovnu ideju i pojedinačne namjere arhitekata, povjesničara umjetnosti i restauratora³ koji su obnovili tvrđavu, iznosimo određena zapažanja o obavljenim radovima. Tijekom obnove razoreni su, po našem mišljenju nepotrebno, neki dijelovi građevine. To nije bilo nužno za zamišljenu prezentaciju monumentalnosti glavne gotičke kule, niti za poboljšano kretanje muzejske publike, jer se nauštrb nešto lakšeg protoka posjetitelja kroz muzej moglo sačuvati izvorno građevno tkivo tvrđave iz 18. stoljeća. Na spoju zapadnog i sjevernoga krila tvrđave postojalo je do obnove drveno kružno stepenište koje je spajalo prizemlje s drugim katom zgrade. Kao druga najvažnija komunikacija to se stubište lijepo vidi na planu varaždinskoga graditelja Jakoba Erbera nacrtanom oko 1774. godine⁴. Bilo je dovoljno široko da je moglo biti obnovljeno u izvornom obliku i služiti u novim uvjetima prihvata muzejske publike. Na njegovu je mjestu sagrađeno armiranobetonsko stubište s nekoliko uspona, koje se u tom prostoru nameće veličinom.

Uza središnju gotičku kulu Staroga grada u prvom tvrđavskom dvorištu bilo je naslonjeno stepenište s dva uspona sagrađeno u 18. stoljeću na mjestu starijega srednjovjekovnog stubišta, o kojem svjedoči kamena konzola pod ulazom vrata na prvom katu. Na jednom zidu tog stepeništa bila je ugrebena datacija – 1766. godina – što govori da je najkasnije u to doba moralo biti sagrađeno. Rušenje tog stubišta, motivirano isticanjem monumentalnosti gotičkog tornja, nije u potpunosti ostvarilo zamišljenu ideju, jer je novo stubište, o čijem su obliku i nagibu postojale samo naznake u nekim udubljenjima u zidu kule, opet dobrim dijelom sakrilo taj najistaknutiji građevni dio tvrđave. Tako je izgubljen izvorni dio tvrđavskoga korpusa koji je bio dokazom razvoja građevine nakon renesansne obnove polovicom 16. stoljeća, a sagrađen novi o kojem su postojale samo indicije o mogućem izgledu. Iz prijašnjih arhitektonskih istraživanja bilo je poznato da je u gotičkom tornju postojalo kružno stubište koje je povezivalo prvi kat kule s terasom na vrhu. Nakon pronalaza nekih njegovih bitnih dijelova ponovo je sagrađeno u izvornom obliku, a na njegovu je ulazu rekonstruiran mali portal s trokraknim nadvratnikom prema jednom sačuvanom kamenom fragmentu.

U istom gotičkom tornju bili su u prostoriji na prvom katu vidljivi dijelovi visokoga šiljatog luka nekadašnjega glavnog ulaza u tvrđavu. Njima je nedostajao vršni dio, pa je on u obnovi rekonstruiran. Pod prostorije je na tome mjestu otvoren da bi se bolje vidjeli profili

Obnovljena starogradska tvrđava u kojoj je smješten Gradski muzej Varaždin

monumentalnoga gotičkog luka koji je time cjelovitije i bolje prezentiran.

U prostoriji na drugom katu gotičke kule, koja je nastala u vrijeme renesansne pregradnje tvrđave i koju krase monumentalna bifora s Ungnadovim grbom, nekadašnji drveni pod zamijenjen je novopoloženim oslikanim podom od gipsa, prema izvornim fragmentima koji su djelomično sačuvani i ponovo stavljeni na tlo prostorije.

Arkade južnoga krila prvog tvrđavskog dvorišta, koje su vjerojatno iz statičkih razloga još u 17. stoljeću pretrpjele izmjene raspona lukova, prilikom posljednje obnove vraćene su u svoj prvotni oblik. Kako su već prije dvadesetak godina napravljene sonde u zidovima pokazale da je raspon lukova u prizemlju krila i na prvom katu izvorno bio veći, složenim je statičkim postupkom niz arkada vraćen u nekadašnji oblik znatno širih raspona lukova.

U drugom tvrđavskom dvorištu je tijekom sondiranja zidova ustanovljeno da je postojao još jedan ulaz u tvrđavu preko pomičnog mosta nad suhim jarkom što je s južne i istočne strane opasivao utvrdu. O postojanju mosta svjedoče otvori za lance, u kojima su sačuvani i izvorni drveni dijelovi. Unatoč tome što su u prošlosti taj ulaz zatvarala velika drvena i možda limom okovana vrata, on je u obnovi prezentiran

obnovljenim kamenim dijelovima i kovanom željeznom rešetkom, koja, doduše, dopušta šetačima pogled u tvrđavsko dvorište, ali je posve neprimjerena povijesnoj autentičnosti starogradske utvrde. Ta je vrata trebalo ponovo postaviti, a za njihov se oblik mogao pronaći istovremeni uzor.

Prije obnove bilo je vidljivo da je istočna obrambena kula bila podignuta na temeljima starije srednjovjekovne četvrtaste kule čiji su ravni dijelovi zida, iako »omekšani«⁶ tijekom stoljeća, bili vidljivi očima stručnjaka i razaznavali se u strukturi građevine. U posljednjoj su obnovi ti zidovi potpuno zaobljeni, te je stvoren dojam da su organski dio kasnije nastale kružne kule.

Na Erberovu planu iz 18. stoljeća vidljivo je da na sjevernoj strani južnoga krila starogradske tvrđave nije postojao erker. Na planu Ladislava Mekovcza iz 1870. godine je erker ucrtan i dobro se vidi da je služio kao suhi zahod, jer je pod tim simbolom i naveden na crtežu. Taj je erker bio srušen i nije postojao u vrijeme početka zadnje obnove tvrđave. Restauratorskim zahvatom je obnovljen prema Mekovczevu crtežu, ali više ne u funkciji prezentiranja zahoda, iako se na tome inzistiralo prilikom očuvanja dogradnje iz 19. stoljeća, koja je također služila higijenskim potrebama stanovnika tvrđave, a dograđena je uz sjeverno zide.

Tijekom konzervatorskih i restauratorskih radova na građevnoj strukturi tvrđave i oslikavanju zidnih površina izvršeno je nekoliko zahvata u prezentiranju određenih faza izgradnje. Klesarski radovi izvršeni su na oblikovanju nove bifore, čiji su stari dijelovi bili toliko oštećeni da se nisu mogli zadovoljavajuće sanirati. Ponovo su izrađeni i postavljeni neki veliki i više manjih stupova arkada drugoga tvrđavskog dvorišta, koje su i statički sanirane nakon djelomičnog odvajanja od sjevernoga srednjovjekovnog zida na koji se naslanjaju. U zazidanom otvoru u prostoriji na prvom katu zapadnoga krila tvrđave nađeni su dijelovi vodoravne grede nekadašnjega kamina čija je jedna konzola i prije stršala iz zida prostorije. Dijelovi grede su ponovo složeni i postavljeni, ali nažalost nisu rekonstruirani u punoj dužini, pa sada greda leži samo do polovice konzole, a ne i preko nje, što je logičnije.

Iako su plohe zidova prvog unutrašnjeg dvorišta bile veoma oštećene, ipak se i prostim okom dobro moglo vidjeti da su oslikane geometrijskim crtežima i stupovima s bazama i kapitelima. Kasnija sondažna ispitivanja otkrila su još neke do tada nevidljive faze oslikavanja. Prilikom obnove pročelja dvorišta korišteni su likovni elementi iz dvije faze oslikavanja koji su obnovljeni u izvornim oblicima, ali ne i istim originalnim pigmentom boje. Faza oslikavanja s vidljivim stupovima nije ponovo prezentirana. Prilikom ponovnog oslikavanja nije poštovan izvorni pigment crnoga, nego je kao i na svim ostalim dijelovima građevine i u kasnijim fazama obnove na drugim plohamo upotrijebljen crni pigment s dodatkom bijeloga pa je u konačnom obliku siv. To začuđuje, jer je izvorni pigment bio dobro sačuvan na nekoliko mjesta i mogao je poslužiti kao uzor. Još više začuđuje i sjećanje da je taj isti renesansni, zasićeni pigment crnoga tako napadno upotrijebljen na pročeljima kasnobarokne palače Sermage⁷. Neadekvatno izvornom obliku restauriran je i najvredniji ukras zapadnog i sjevernog pročelja prvog dvorišta, reljefni niz rozeta koji se proteže

pod prozorima drugoga kata. Iako je čak s razine dvorišta pažljivom promatraču bilo vidljivo, a posebno poslijepodne pod kosim sunčanim svjetlom, da je taj vodoravni niz rozeta bio izveden u plitkom reljefu i naknadno obojen, to nije poštovano prilikom obnove⁶. Nakon završenih radova niz je prezentiran paranjem u žbuci i bojenjem plavosivim. Bojenje sivim izrazito je na svim dijelovima građevine, pa je tako naknadno oličena i renesansna bifora premda na originalnom kamenu nisu nađeni nikakvi ostaci boje⁷, posebno ne zlatne, kojom je po završetku radova premazan ponovo isklesani Ungnadov grb.

Posebno začuđuje stalna upotreba bijeloga, što je korišteno u svim fazama obnove i na gotovo svim građevnim dijelovima tvrđave neovisno o stilskom razdoblju. Tako su bijelim prekriveni i vanjski zidovi tvrđave i plohe unutrašnjih dvorišta, jednako kao i uglovno kamenje druge gotičke kule⁸, ili vegetabilni reljefi prozora kapelice.

Vjerojatno će stručni elaborat objasniti sve restauratorsko-konzervatorske postupke na varaždinskom Starom gradu, počevši od idejnog projekta pa do njegove realizacije.

Primljeno: 7. 12. 1990.

BILJEŠKE:

¹ Darko Sačić, *Obnova Gradskog muzeja u Varaždinu*, Informatica Museologica 1/2, 1989.

² Miroslav Klemm, *Neka zapažanja o obnovi palače Sermage i Starog grada u Varaždinu*, Muzejski vjesnik 10, 1987.

³ Idejne i izvedbene projekte obnove varaždinske tvrđave su radili stručnjaci Restauratorskog zavoda Hrvatske iz Zagreba

⁴ Arhiv obitelji Erdödy, Archivna Sprava, Bratislava

⁵ Idejne i izvedbene projekte na obnovi palače Sermage su radili stručnjaci Restauratorskog zavoda Hrvatske u Zagrebu

⁶ Poznavanje utjecaja koji u vrijeme renesanse dolaze iz graditeljskih i kiparskih radionica na dvoru Matije Korvina s kojima izravno korespondiraju forme ovog friza ne dopuštaju da nekad reljefno oblikovanje ovih rozeta pripišemo djelovanju vlage u žbuci fasade

⁷ Tijekom uskladjivanja kolorita na pročelju gotičke kule bifora je obojena s nekoliko boja da bi zadnja redakcija bila siva s pozlaćenim grbom.

⁸ Dok su klesanci južne gotičke kule potpuno čisti i bojom kamena istaknuti od osnovne podloge fasade, na nasuprotnoj sjevernoj kuli, nekoliko metara udaljenoj, premazani su bijelim.

SUMMARY

Following the renovation of the castle of the Old Town in Varaždin

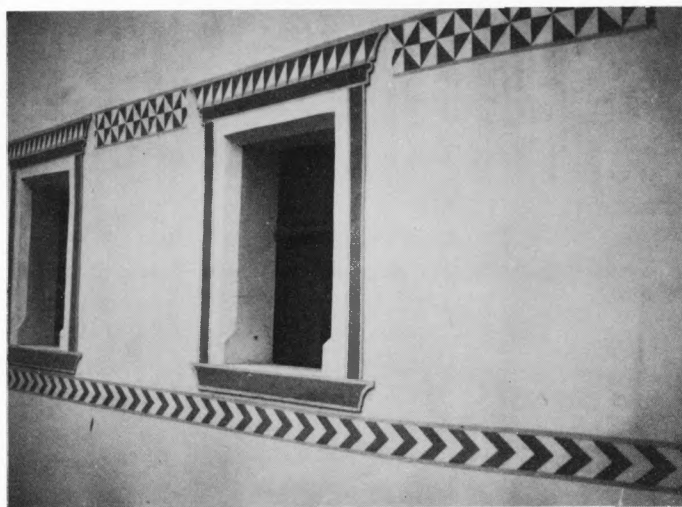
Miroslav Klemm

The author gives an account of the renovation of the castle of the Old Town where the City Museum of Varaždin is situated. In his opinion some steps taken during the restoration of the building were inappropriate. Albeit with a disadvantage to the visitor's easy movement through the museum, the original texture of the burgh from the 18th century could have been preserved. The staircase from 1766 was also pulled down in order to emphasize the monumental Gothic tower. On the other hand, a favourable occasion was missed for the reconstruction of the gate — the entrance to the castle over a draw bridge, as in the original building. When the castle was repainted, the original black pigment was not preserved, surfaces having been painted grey, with other details not agreeing with the original either.

Unutrašnje dvorište obnovljene starogradske tvrđave s oslikanim detaljima

Oslikani ornamenti na pročelju obnovljene starogradske tvrđave Varaždin

UOČI OTVORENJA MUZEJA GRADA SPLITA

*Deša Diana
Muzej grada Splita*

Muzej grada Splita smjestio se u sjeveroistočnom dijelu Dioklecijanove palače, uza sam cardo i »mali« decumanus carske palače. Čini ga nekoliko srednjovjekovnih zgrada koje su unutarnjim komunikacijama povezane u jedinstvenu cjelinu. Muzejski je sklop podignut na antičkim temeljima Dioklecijanove palače u srednjem vijeku, pregrađivan je tijekom stoljeća više puta, na način da je svako vrijeme ostavilo svoj trag u toj arhitektonskoj cjelini.

Muzej se uselio u prostor u kojemu danas djeluje 1950. godine, zapremajući tada samo prizemlje i prvi kat Papalićeve palače i susjedne dvorišne zgrade, uz odluku da se širi na postojećoj lokaciji. U ostalim katovima živjelo je više obitelji i status je Muzeja bio zapravo sustanarski. Unatoč odluci, širenje Muzeja nije imalo nikakav sustavni tok.

Kako Muzej jest dio stare gradske jezgre, dio graditeljskog nasljeđa, pratile su ga sve nedaće karakteristične za staru jezgru grada, a te su jednako prisutne bile onda kao što su i sada. Vrijeme koje je gradilo ujedno je i razgrađivalo, pa je muzejski prostor bivao, od godine do godine, sve ugroženiji. Da je to tako, potvrđuje činjenica da se 1968. dio muzejskog sklopa urušio zbog visokog stupnja dotrajalosti (jugozapadni dio). Urušilo se krovšte i međukatne konstrukcije, a ostao je sačuvan samo zidni plašt. Na sreću, stanari su se prethodno iselili. Nakon urušavanja Muzej je i pravno došao u posjed tog dijela sklopa. Danas mi taj dio označavamo kao prvu fazu saniranog prostora ili radni prostor zaposlenih.

Zapravo, od 1950. godine, od useljenja u Papalićevu palaču, Muzej se neprestano hrvao s problemom prostora. Nastojanja da se stanje sanira nisu urodila plodom pa smo 80-ih godina pokušali okrenuti tok razmišljanja: upitali smo se je li što propušteno, je li što zaboravljeno, a ne što je sve napravljeno.

Zaključili smo da nikada nije obavljen inspekcijski pregled Muzeja. Građevinska inspekcija i inspekcija rada, po našem zahtjevu, uistinu su savjesno obavile posao, pa su nakon uvida donijeli akt o zabrani rada zbog dotrajalosti objekta i instalacija, a da se shvati kolika je ugroženost pridonijelo je i ponašanje stanara. K tome, kako se radilo o ustanovi koja je slovom Zakona ustanova od posebnoga društvenog interesa, a kao dio stare jezgre upisana je i u UNESCO-ov Registar svjetske spomeničke baštine, podnijeta je krivična prijava protiv Muzeja grada Splita. Kako je Muzej posjedovao dokumentaciju koja potvrđuje da je neprekidno upozoravao na kritično stanje i tražio intervenciju nadležnih, obustavljen je krivični postupak, ali je općinski javni tužilac prosljedio krivičnu prijavu protiv Skupštine općine Split kao osnivača. Potom je općinski javni tužilac postavio zahtjev čelnicima općine i njenom Izvršnom vijeću: ili će se odmah krenuti u sanaciju Muzeja, ili se